

بررسی فشارهای آمریکا بر روابط تسليحاتی ایران و روسیه در چارچوب قطعنامه ۲۲۳۱ شورای امنیت

نویسنده: مرتضی شجاع

مقدمه:

چند ماه پس از انقلاب اسلامی، ایران تحت تحریمهای تسليحاتی آمریکا قرار گرفته است. تا سال ۲۰۱۰ تحریمهای عمدتاً از سوی کشورهای غربی بالاخص امریکا اعمال گردید، اما در این سال کشورهای غربی موفق شدند تا در قالب قطعنامه ۱۹۲۹ که در واقع مربوط به موضوع هسته ای ایران بوده، کشورهای عضو سازمان ملل را از انتقال تسليحات به ایران منع کنند. این مورد البته بیش از هر چیز به مراودات تسليحاتی ایران و روسیه آسیب جدی وارد می کرد. چراکه طی سالهای اخیر روسیه مهمترین منبع تأمین کننده ایران بوده است.

درباره نویسنده: مرتضی شجاع، دانشجوی دکتری روابط بین الملل در دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران و پژوهشگر حوزه اوراسیا است.

تحریم تسليحاتی ایران از سوی آمریکا دلائل عدیده ای داشته است. مشی سیاست خارجی ایران یکی از این دلائل بوده است. از دیدگاه آمریکا ایران کشوری انقلابی و تجدید نظر طلب است و برای صدور خود تلاش می کند. همینطور از آنجا که احتمال برخورد نظامی میان آمریکا و ایران وجود دارد، لذا آمریکا تلاش می کند با تضعیف قدرت نظامی ایران هزینه های خود را در برخوردها تا حد ممکنه بکاهد. حمایت از متحдан منطقه ای نیز یکی دیگر از دلائل آمریکا در تضعیف نیروی نظامی ایران است. در واقع امر پتانسیلهای طبیعی قدرت متحدان آمریکا به اندازه ایران نیست و لذا آمریکا تلاش دارد تا با محدود کردن قابلیتهای تسليحاتی ایران موضع متحدان خود را تقویت نماید. در نهایت امر، آمریکا

و متحдан آن از انتقال تجهیزات نظامی ایران به گروه های به زعم آنها تروریستی نگران هستند و به همین دلیل قابلیت دفاعی ایران را محدود نگه می دارند.

متعاقب آن بر اساس قطعنامه ۲۲۳۱ که بعد از امضاء قرارداد لوزان و برنامه اقدام مشترک به تصویب رسید انجام شده تحریم تسليحاتی علیه ایران ملغی شد. اما طبق قطعنامه نامبرده، هرگونه انتقال تسليحات به ایران باید به تأیید شورای امنیت برسد. از این رو واشنگتن همچنان می تواند هرگونه مراوده تسليحاتی روسیه (یا هر کشوری) با ایران را تحت کنترل گرفته و یا حتی مانع از فروش اقلام دفاعی به ایران شود. این مورد از دید تهران، که نوسازی بخش عمدۀ ای از تجهیزات دفاعی قدیمی را با تجهیزات پیشرفته و روزآمد ضروری می داند، نگران کننده است. به همین دلیل بوده که طی ماه های اخیر برای دریافت تسليحات از روسیه مذاکرات پردازمانه ای داشته است که این مسئله واکنش منفی آمریکا را در پی داشته است. پرسش هدایتگر این نوشتار این است که "اساساً آمریکا چگونه می تواند از قطعنامه ۲۲۳۱ جهت ممانعت از انتقال تسليحات پیشرفته به ایران بهره گیرد؟" با اینحال پیش از پرداختن به اقدامات آمریکا در چارچوب قطعنامه لازم است تا سیر تحولات تحریم تسليحاتی و تأثیرات آن بر روابط نظامی ایران و روسیه به اجمال بررسی شود.

پیشینه خرید سلاح از روسیه توسط ایران:

روابط نظامی ایران و روسیه به دوره شوروی سابق باز می گردد. البته این روابط تحت تأثیر روابط دو ابرقدرت قرار داشت. از این رو، تا پیش از تنش زدایی در روابط دو ابرقدرت، روابط تهران و مسکو توأم با هراس و سوء نیت بود. اما با آغاز تنش زدایی در روابط مسکو و واشنگتن در دهه ۶۰، فضای همکاری و مشارکت تا حدی جایگزین تهدید و سوء ظن شد. علاوه بر آن برخی تجهیزات روسی نیز در ایران تولید شدند که از جمله خودروهای زرهی خشایار ۵۰ و ۶۰ (که نام روسیه آن بی تی آر بود)، کاتیوشا ۲۱، بی.ام ۲۱، زی.یو ۲۳، موشک سام ۷ (با نام سهند) و آر.پی.جی ۷ می باشند. احداث مراکز تعمیرات تسليحاتی در اصفهان و شیراز و نیز ساخت مجتمع کارخانجات بابک (BABAK) برای تعمیرات اساسی توپخانه، زرهی و خودرویی در اطراف تهران از ابعاد دیگر همکاریهای دو طرف بود.

با پیروزی انقلاب اسلامی روابط در مسیر معکوس قرار گرفت. با وجود اینکه رهبران شوروی ظهور انقلاب اسلامی را به خاطر دور کردن ایران از غرب به فال نیک گرفتند، اما از آثار مشی اسلامگرای انقلاب بر مسلمانان جمهوریهای جنوبی شوروی نگرانی داشتند. چند ماه پس از ظهور انقلاب اسلامی، شوروی افغانستان را اشغال کرد. این مورد با واکنش منفی و تند جمهوری اسلامی ایران همراه بود. علاوه بر آن حمایت شوروی از عراق طی جنگ تحمیلی فضای روابط دو طرف را تیره تر کرد (۱). گفته می شود ۷۰ درصد از تجهیزاتی که عراق علیه ایران بکار می برد از کشورهای حوزه بلوک شرق تأمین می گردید. مضاف بر آن در بهمن ۱۳۶۱ (فوریه ۱۹۸۳) در پی تحرکات مخفیانه حزب توده در داخل کشور و اتهام این گروه به تلاش برای براندازی نظام، نیروهای امنیتی ایران تمامی سران این حزب را دستگیر و ۱۸ نفر از دیپلمات‌های شوروی را نیز از کشور اخراج کردند که نتیجه آن به سردی گراییدن روابط میان دو کشور بود.

از جمله مهمترین رویدادهای این دوره شکل گیری اولین مرحله از تحریم تسلیحاتی ایران توسط آمریکا بود. مشی ضد غربی انقلاب اسلامی ایران، تخاصمات میان ایران و آمریکا را در پی داشت. اما تشدید تخاصم به واسطه اشغال سفارتخانه آمریکا توسط دانشجویان روی داد. در ۸ نوامبر ۱۹۷۸، یعنی ۴ روز پس از حادثه سفارت آمریکا، جیمی کارترا به استناد قانون کنترل صادرات تسلیحات، صادرات هرگونه جنگ افزار نظامی به ایران را ممنوع کرد (۲). گشایش فضای همکاری میان ایران با هر کشوری (از جمله روسیه) باید متظر تغییر فضای داخلی، منطقه‌ای و بین المللی می ماند.

تقریباً یک سال پس از پایان جنگ تحمیلی اکبر هاشمی رفسنجانی، رئیس وقت مجلس شورای اسلامی، با همراهی یک هیئت بلند پایه (از نماینده گان دولت و مجلس) به مسکو رفت و چهار توافقنامه همکاری بین طرفین امضاء شد که توافقنامه چهارم مربوط به همکاریهای تسلیحاتی بود. این سفر نقطه عطفی در روابط طرفین بوده و فصل جدیدی را در روابط نظامی دو کشور آغاز کرد. با اینحال توافقات دو طرف تحت تأثیر تحولات ناشی از فروپاشی شوروی قرار گرفت.

با ظهور روسیه نوین غربگرایان زمام امور را در دست داشتند و لذا نظر مثبتی در خصوص مناسبات با ایران نداشتند. از نظر آنها روسیه می بایست خود را با غرب پیوند بزند. برخی اعضاء این طیف حتی ایران را به عنوان یک کانون تهدید علیه منافع خود در مناطق آسیای مرکزی و قفقاز می پنداشتند. با اینحال اقدامات

غرب در قبال روسیه در دهه ۹۰ موجبات رنجش روسیه را در پی داشت (۳) و عملاً برخی تعارضات را میان دو طرف رقم زد (۴).

قراردادهای نظامی فی مابین ایران و روسیه از اواخر دهه ۸۰ با منعقد کردن تعدادی موافقنامه همکاری های نظامی وارد مرحله جدید شد. توافقات شامل خرید میگ ۲۹ آ و یوبی و موشکهای هوا به هوا برای نصب روی آنها، ۱۲ فروند سوخو ۲۴، دو سامانه دفاع موشکی اس ۲۰۰، قرارداد خرید ۶ فروند زیردریایی کلاس کیلو، کمک فنی برای ساخت زیردریایی در بندر عباس و در نهایت خرید و تولید تحت لیسانس ۱۰۰۰ فروند تانک تی ۷۲ اس و ۱۵۰۰ فروند خودروی زرهی بی.ام.پی ۲ بود.

احداث کارخانه ساخت تی ۷۲ در استان لرستان، کارخانه تولید بی ام پی ۲ در تهران در سال ۱۹۹۸ از دیگر ابعاد روابط نظامی دو طرف بود. در خلال سالهای ۱۹۹۳ تا ۲۰۰۰، ایران ۴۲۲ دستگاه تانک تی ۷۲ اس و ۴۱۳ دستگاه نفربر زرهی بی.ام.پی ۲ به ارزش کلی ۶۶۸ میلیون دلار دریافت کرد. علاوه بر موارد فوق روسها تجهیز و آماده به خدمت نگه داشتن بیش از ۱۰۰ فروند هواپیمای عراقی، که در پی عملیات طوفان صحراء به ایران فرار کرده بودند، را نیز بر عهده گرفتند. مضافاً اینکه روسها چندین فروند بالگرد غیر نظامی یا با کاربرد دوگانه (همچون می ۱۷، می ۱۷۱) را نیز به ایران فروختند.

در سال ۱۹۹۲ آمریکا که نگران بازسازی توان دفاعی ایران و عراق بود و به دنبال آن، "قانون منع گسترش تجهیزات نظامی ایران و عراق" را تصویب کرد که به موجب آن واشنگتن شرکتهایی را که به این دو کشور سلاح می فروختند تحت تحریم قرار می داد. البته این مورد الزامی برای هیچ شرکت روسی ایجاد نمی کرد. چراکه همانطور که گفته شد این تحریمهای یکجانبه بودند و بیشتر نوعی سیاست تجاری بودند. به همین دلیل بود که حتی با وجود این تحریم برخی شرکتهای روس تسلیحاتی به ایران واگذار کردند.

علاوه بر قانون سال ۱۹۹۲، دولت آمریکا تلاش کرد تا بر روابط نظامی رو به رشد ایران و روسیه تأثیر بگذارد. در می ۱۹۹۵ بین کلیتون و یلتین توافق سری حاصل شد و یک یادداشت غیر رسمی نیز بین ال گور (معاون کلیتون) و ویکتور چرنومردین (نخست وزیر وقت) در ۲۰ جون همان سال به امضاء رسید که بر اساس این توافق، روسیه متعهد شد قراردادهای نظامی خود با ایران را تا سال ۱۹۹۹ به اتمام رساند و دیگر هیچ قرارداد نظامی حتی انتقال قطعات یارکی و پشتیبانی فنی با ایران امضاء نکند (۵).

در نتیجه این فشارها، روسیه فقط اولین قرارداد نظامی با ایران که در تاریخ ۵ نوامبر ۱۹۸۹ به امضاء رسیده بود را به طور کامل به اتمام رساند. (تحویل جنگنده‌ها و سیستمهای موشکی AD). سه قرارداد دیگر ایران-شوری لغو گردید و فقط ۳۰ درصد قرارداد ساخت تانکهای تی ۷۲ اس و بی.پی ۲ اجراء گردید. ادوات و تجهیزات به منظور مونتاژ کردن ۵۸۷ دستگاه تانک تی ۷۲ اس و ۱۰۸۷ دستگاه نفربر زرهی بی.ام.پی ۲ به ایران ارسال نشد. به موارد فوق عدم ارسال خدمات پشتیبانی فنی و مهامات را نیز باید اضافه نمود. علاوه بر آن فقط نیمی از قرارداد ساخت زیردریائیها و لنگرگاه‌های آن انجام شد. در پی این اقدامات، خساراتی نیز به بخش تسلیحاتی روسیه وارد شد. آمریکا حتی ده ها فروند میگ ۲۹ را از مولداوی خریداری کرد تا مانع از انتقال آنها به ایران بشود (۶).

در پی حادثه یازده سپتامبر (به رغم این که در ابتدا به دلیل حمایت روسیه از امریکا موجب نزدیکی این دو کشور و همراهی روسیه با امریکا در جنگ افغانستان شده بود)، بوش، با مطرح کردن "محور شرارت" و معرفی روسیه به عنوان تهدید امنیت ملی آمریکا و در نهایت امر خروج از پیمان موشکهای ضد بالستیک، مقامات روس را نگران کرد. البته چند ماه قبل از روی کار آمدن بوش، ایران اولین موشک شهاب ۳ خود را آزمایش کرد که در پی آن واشنگتن چند شرکت روس را به بهانه مشارکت در برنامه موشکی ایران تحریم کرد. این موارد موجب شد که پوتین اعلام کند که از توافقنامه گور-چرنومردین خارج خواهد شد و لذا روابط نظامی با ایران از سر گرفته شد. احتمالاً قراردادهای ایران و روسیه طی سالهای ۲۰۰۰ تا ۲۰۱۰ به ۱/۸ تا ۱/۹ میلیارد دلار بالغ می‌شد.

قراردادهای نظامی ایران با روسیه پس از سال ۲۰۰۰ به شرح زیر است: ۳۳ فروند بالگرد می ۱۷۱، ۶ فروند سوخو یو.بی.کا، ۳ فروند بالگرد می ۱۷ و علاوه بر آنها تعمیر و مدرن سازی ۳ فروند زیردریایی کلاس کیلو. علاوه بر موارد فوق دو قرارداد مهم دیگر، به ارزش ۱/۵ میلیارد دلار نیز به امضاء رسید که شامل ۲۹ سامانه آتش بار تور-ام ۱ و ۵ سامانه اس ۳۰۰ بوده است. سامانه تور-ام ۱ برای فروش به یونان تولید شده بود که محقق نگردید و لذا به ایران داده شد. اما انتقال سامانه اس ۳۰۰ با ممنوعیتهای ناشی از تحریمهای شورای امنیت علیه ایران در پرونده هسته‌ای مقارن گردید.

بندهای ۸ قطعنامه ۱۹۲۹ مجموعه‌ای از محدودیتها را علیه نیروی نظامی ایران تحمیل می‌کرد. بر اساس بندهای مذکور همه کشورهای عضو سازمان ملل از هرگونه انتقال فن آوری موشکی، ادوات نظامی نظیر هواپیمای جنگی، تانکها، خودروهای زرهی، بالگردهای تهاجمی، ناو جنگی، اموزشگاه‌های فنی نظامی و ... به ایران منع شدند. بر اساس بند ۹ نیز ایران از هرگونه انجام آزمایش موشکی منع شد (۷). با این رویداد تحریم تسلیحاتی ایران وارد مرحله جدیدی شد. تحریمهای پیشین به لحاظ ماهوی تحریمهای یکجانبه بودند؛ یعنی توسط کشورهای امریکا و اروپا وضع شدند. لذا اگر شرکتی به ایران سلاح می‌فروخت تنها از معامله با شرکتهای آمریکایی و اروپایی منع می‌شد. با تصویب تحریم تسلیحاتی که در متن قطعنامه ۱۹۲۹ بود، همه کشورها ملزم بودند که از انتقال تسلیحاتی که در بند ۸ و ۹ قطعنامه آمده بود ممانعت به عمل آورند. از آنجا که هرگونه انتقال سلاح از تاریخ تصویب قطعنامه نقض تعهد بین المللی تلقی می‌شد، برای کشورهای فروشنده سلاح به ایران مسئولیت بین المللی به همراه داشت. این مورد بر روابط تسلیحاتی ایران و روسیه تأثیر منفی گذارد.

متعاقب تصویب این قطعنامه، مدووف با صدور فرمانی قرارداد انتقال اس ۳۰۰ را لغو کرد. این مورد نارضایتی تهران را در پی داشت و متعاقباً موجب طرح شکایت علیه روسیه در دیوان بین المللی داوری و در خواست غرامت ۴ میلیارد دلاری شد. روسیه پیشنهاد جدیدی داد و آن این بود که حاضر است بجای آن سامانه تور ام ۱ یا آلمازآتی ۲۵۰۰ را به ایران ارسال کند (۸). این مورد نیز نظر ایران را جلب نکرد و بر پرداخت غرامت همچنان تأکید می‌نمود. این فعل و افعالات تا توافقنامه لوزان میان ایران و شش قدرت بر سر موضوع هسته‌ای و تشدید تنش در روابط روسیه با غرب بر سر بحران اوکراین ادامه داشت. از جمله مهمترین خریدهای تسلیحاتی ایران از روسیه در این دوره می‌توان به سیستم راداری آوتوباز در اکتبر ۲۰۱۱ اشاره کرد (۹). این سامانه صرفاً جهت ایجاد پارازیت است و گفته می‌شود انتقال آن به ایران قطعنامه ۱۹۲۹ را نقض نمی‌کند (۱۰). به علاوه روسیه آخرین سامانه از سیستم موشکی تورم-ام ۱ را در سال ۲۰۱۱ به ایران تحويل داد.

رفع تنش میان ایران و ۶ قدرت که با امضاء برنامه جامع اقدام مشترک (برجام) در لوزان حاصل شد، فضای جدیدی در سیاست خارجی ج.ا.ایران گشود. بدین ترتیب زمینه رفع تحریم تسلیحاتی شورای امنیت نیز فراهم آمده است، اما به موجب بندهای ۳، ۵ و قسمت آبند ۶ ضمیمه ۲ قطعنامه ۲۲۳۱ تحت شرایط خاصی

قرار گرفت. این شرایط مجوز شورای امنیت و ممنوعیت ۵ ساله و یا به تعبیری ۱۰ ساله بوده است. طبق همین ۳ بند بوده که آمریکا تلاش می کرد بر مراودات تسلیحاتی ایران و روسیه اثر گذارده و مانع از هرگونه انتقال تسلیحات به ایران گردد.

یکی از مهمترین رویدادهای این مقطع انتقال سامانه اس ۳۰۰ به ایران از تیر ۱۳۹۵ بود که متعاقباً در رژه روز ارتش جمهوری اسلامی به نمایش درآمد. دولت اوباما در ۱۳ آوریل ۲۰۱۵، اندکی پس از فرمان لغو قانون منع صدور سامانه اس ۳۰۰ توسط پوتین، مراتب نگرانی خود را از انتقال این سامانه به ایران اعلام کرد (۱۱). با اینحال مقامات روس مدعی بودند که سامانه اس ۳۰۰ صرفاً یک سامانه دفاعی است و لذا انتقال آن به ایران نقض قطعنامه تلقی نمی شود. متعاقباً آمریکا علی رغم میل باطنی خود انتقال این سامانه را پذیرفت.

در پی توافقنامه لوزان مقامات ارشد سیاسی ایران و روسیه بارها با هم دیدار کردند و در خلال آن طرفین برای توسعه همکاریهای نظامی توافق نمودند. از جمله مهمترین آنها ملاقات پوتین با آیت الله خامنه‌ای و رئیس جمهور ایران (آذر ۱۳۹۴ مصادف با نوامبر ۲۰۱۵) و دیدار وزیر دفاع ایران با همتای روس و دیمیتری راگوزین معاون نخست وزیر روسیه را می توان نام برد که روی هم رفته زمینه‌های همکاری در حوزه دفاعی را فراهم آورده است. از جمله مهمترین اقدامات صورت گرفته در این ادوار، امضاء قرارداد همکاریهای نظامی میان وزراء دفاع ایران و روسیه در تهران در ژانویه ۲۰۱۵ بود.

در ادامه این روند در ۱۵ فوریه سال جاری (۲۰۱۶) سردار دهقان مذاکره دو روزه‌ای را با مقامات روس جهت خرید تجهیزات نظامی به ارزش ۸ میلیارد دلار آغاز کرد. به گفته منابع خبری، خرید اقلامی چون هواپیمای جنگی سوخو ۳۰ (۴۰ تا ۵۰ فروند خریداری شود و ۱۰۰ تا ۱۲۰ فروند در ایران مونتاژ گردد)، یاک ۱۳۰ (۱۲ فروند)، هلیکوپترهای نظامی نظیر می ۸ و می ۱۷، سیستم دفاع ساحلی کا ۳۰۰ باستیون، کشتی آبی خاکی ایوان گرن و حتی زیردریاییهای دیزلی-الکتریکی موضوع مذاکرات بوده است (۱۲). مذاکرات دیگری نیز برای خرید و یا ساخت هلی کوپتر کاموف ۵۲، تانک تی ۹۰ (۵۰۰ فروند)، تجهیزات امداد و نجات کشتی (۱۳)، دو نوع بالگرد غیر نظامی (آنسات / Ansat و کاموف ۲۲۶ تی) به تعداد ۶۰ فروند به صورت مونتاژ برای وزارت بهداشت، فروش هلی کوپترهای غیر نظامی می ۸۱۷، کا ۳۲ ب ۱۱ آ و ...

نیز انجام شد. اما واشنگتن تلاش می کرد تا در قالب بند ۵ و قسمت آ بند ۶ از ضمیمه ۲ قطعنامه ۲۲۳۱ مانع از انتقال هرگونه تسليحات روسی به ایران گردد.

در آوریل سال جاری، همزمان با رسانه ای شدن توافقات انتقال سوخو ۳۰ و تانک تی ۹۰ به ایران، توماس شانون، معاون سیاسی وزیر خارجه امریکا گفته بود که کشورش از حق وتوی خود در شورای امنیت جهت ممانعت از انتقال این ادوات به ایران استفاده خواهد کرد (۱۴). شانون در جلسه استماع کنگره امریکا گفت: این کشور بر اساس قوانین بین المللی از فروش هواپیمای سوخو- ۳۰ و تانک تی- ۹۰ روسیه به ایران جلوگیری خواهد کرد. وی با اشاره به اجرای برجام و لغو تحریم های ایران افزود: تحریم های موشکی و فشارها علیه ایران را همچنان ادامه خواهیم داد. او همچنین درباره فروش این تجهیزات دفاعی - نظامی به ایران گفت: بر اساس قطعنامه ۲۲۳۱ شورای امنیت سازمان ملل متعدد فروش این گونه سلاح ها بدون مجوز شورای امنیت ممنوع است. این موضوع را اعضاء کنگره آمریکا نیز پیگیری کردند (۱۵).

همانطور که پیشتر آمده و در اظهارات مقام اخیر آمریکایی نیز مطرح شده، گنجاندن بندهای ۵ و ۶ در ضمیمه ۲ قطعنامه ۲۲۳۱ با هدف کنترل بر کلیه مبادلات نظامی ایران با هر کشوری و از جمله روسیه انجام شده، در حالیکه ایران و روسیه به ان به عنوان زمینه ای برای رهایی از هرگونه تحریم بین المللی می نگرند. از همین روست که تفاسیر مختلفی از آن به عمل آمده است. به طور مثال جدی ترین موضع در خصوص قصد آمریکا در وتوی هرگونه انتقال تسليحات روسی به ایران را میخاییل اولیانف، رئیس اداره امنیت و خلع سلاح روسیه از خود نشان داد.

ولیانف تهدید آمریکا برای جلوگیری از صدور مجوز فروش جنگنده های سوخو- ۳۰ را اقدامی سودجویانه دانست و گفت: بر اساس نظام جدیدی که برای فروش تسليحات به ایران، با اجازه شورای امنیت اعمال شده، تحریم تسليحاتی در مورد ایران دیگر وجود ندارد. از نظر وی قطعنامه شورای امنیت فروش سوخو و تانک تی ۹۰ را منع نکرده است. وی ادامه داد که روسیه از شورای امنیت سازمان ملل درخواست صدور مجوز نکرده است (۱۶). علی رغم اینکه مقامات روس در ابتدا انتقال سوخو ۳۰ را مغایر با قطعنامه ۲۲۳۱ ندانستند، اما اخیراً رئیس شرکت دولتی روس تک اعلام کرده که امکان فروش این جنگنده به دلیل تحریم های سازمان ملل وجود ندارد (۱۷). تا زمان نگارش این متن هنوز مشخص نیست که موضع رسمی دولت

روسیه چیست؛ اما تردیدی نیست که آمریکا از همه ابزارهای در دسترس بهره خواهد برد تا مانع از انتقال تسليحات روس به ایران گردد. در حال حاضر، همانطور که پیشتر آمده، بند ۵ و قسمت آبند ۶ از ضمیمه ۲ قطعنامه ۲۲۳۱ ابزار مشروعی برای آمریکا هستند.

بند ۵ ضمیمه ۲ قطعنامه ۲۲۳۱ ماهیت سلاحها را در نظر داشته و لذا طبق این بند، انتقال هر سلاحی با چنین صفاتی از سوی روسیه یا هر عضو دیگر سازمان ملل به ایران باید، مورد به مورد، به تأیید شورا برسد. به لحاظ ماهوی هوایی سوخو ۳۰، یاک ۱۳۰، تانک تی ۹۰، بالگرد های کا ۵۲ و همینطور می ۸ می ۱۷ (که کاربردهای دوگانه دارند)، زیردریاییهای دیزلی-الکتریکی چنانچه کاربرد نظامی داشته باشد، تسليحات ضربتی و آفندی به حساب می آیند. اما این بدان معنا نیست که دست آمریکا برای وتوی انتقال تسليحات نامبرده کاملاً باز است.

بر اساس قواعد حاکم بر سازوکار تصمیم گیری در شورای امنیت، اقدام شورا علیه هر کشوری صرفاً زمانی ممکن است که شورا نقض صلح، تهدید صلح، عمل تجاوز کارانه، نقض قطعنامه الزام آور شورا (۱۸) و ... را احراز نماید. از این رو اگر یکی از اعضاء دائم پیش نویس قطعنامه را که دربردارنده موارد یادشده باشد و تو کند دیگر شورا قادر به نقش آفرینی نیست (نمونه بارز آن وتوی چندین باره پیش نویس قطعنامه های ضد اسرائیلی توسط آمریکا بود). از این رو اگر روسیه از ارائه گزارش انتقال تسليحات مورد نظر به شورا اجتناب کند، آنگاه آمریکا قادر نیست که مانع انتقال شود. با اینحال چنانچه آمریکا خود پیش نویس قطعنامه ای را ارائه دهد که انتقال تسليحات مورد نظر را نقض قطعنامه ۲۲۳۱ قلمداد کند، با توجه به حق وتوی روسیه در شورا، مسکو می تواند مانع از احراز وضعیت نقض قطعنامه ۲۲۳۱ گردد. در واقع روسیه خود قاضی رفتار خویش خواهد شد.

ذکر دو نکته در اینجا ضروریست و آن اینکه اساساً انجام هر عملی که مغایر با تصمیمات شورای امنیت باشد برای هیچ عضو سازمان ملل ممکن نیست؛ چراکه به موجب ماده ۲۵ منشور "اعضاء ملل متحد موافقت می نمایند که تصمیمات شورای امنیت را بر طبق این منشور قبول و اجرا نمایند." علاوه بر آن حتی اگر روسیه برای انتقال تسليحات مورد نظر با ایران قرارداد امضاء کند (یعنی متعهد گردد) باز هم قادر نیست تا زمانیکه چنین تعهدی مغایر تصمیم شورا است به آن عمل نماید. به عبارت دیگر کشورها نمی توانند اصل

وفای به عهد را مستمسکی برای نادیده گرفتن تصمیم شورا قرار دهنند. چراکه بر اساس اصل ۱۰۳ منشور، "در صورت تعارض بین تعهدات اعضاء ملل متحد به موجب این منشور و تعهدات آنها بر طبق هر موافقنامه بین‌المللی دیگر تعهدات آنها به موجب این منشور مقدم خواهد بود." از این رو تصمیم در شورا وضعیت نقض یا عدم نقض قطعنامه ۲۲۳۱ را مشخص می‌کند و اگر روسیه مانع از هر گونه تصمیمی در این زمینه شود، آمریکا دیگر قادر نیست در قالب قطعنامه مذکور مانع از انتقال تسليحات روسیه به ایران گردد. این نکته را اولیانوف به خوبی دریافت که در یک مصاحبه با ایترفکس مدعی بود: موضوع فروش سوخت ۳۰ و تانک تی ۹۰ را در شورای امنیت مطرح نمی‌کند (۱۹). با اینحال دست آمریکا برای مقابله با شرکتهای روسی چندان بسته نیست. پیشتر آمریکا در قالب تحریمهای یکجانبه شرکتهای صادر کننده سلاح به ایران را مجازات می‌کرد که این عمل در عالم حقوق بین‌المللی به ریتورژن (Retorsion) موسوم است که البته شرح این تأسیس حقوقی در این مجال ممکن نیست.

در صورتیکه روسیه تسليحات مورد توافق را به ایران منتقل کند و در شورا مانع از تعیین وضعیت آن به عنوان نقض تعهد قطعنامه ۲۲۳۱ گردد، در آنصورت به احتمال قریب به یقین با تحریم یکجانبه (ریتورژن) آمریکا و همراهان اروپایی آن مواجه خواهد شد. به همین دلیل است که احتمالاً روابط تسليحاتی دو کشور از تحریم غرب در امان نخواهد بود. با عنایت به اینکه روسیه تمایلی به گسترش از غرب ندارد، واهمه از مجازات غرب او را در انعقاد قراردادهای دفاعی نامبرده با ایران محاط کند و شاید حتی رویگردان نماید.

نتیجه گیری:

تخفیف تنشی‌های ایران و آمریکا در پی توافقنامه لوزان بر سیاست آمریکا در تحریم تسليحاتی ایران تأثیری نگذارده است. موضعگیری مقامات این کشور نشان می‌دهد همچنان واشنگتن تلاش خواهد کرد تا توان تسليحاتی ایران را تا حد ممکنه پایین نگه دارد. البته با توجه به رشد گروه‌های افراطگرا در منطقه این احتمال وجود دارد که واشنگتن از ایران و متحдан آن در منطقه به عنوان عامل متوازن کننده بهره گیرد که در آن صورت چاره‌ای جز تخفیف محدودیتها ندارد. اما به هر حال واشنگتن توان نظامی ایران را رصد خواهد کرد تا برای منافع او و متحدانش در منطقه تهدیدی نزويد. این درحالیست که ایران و روسیه به قطعنامه ۲۲۳۱ به عنوان ظهور عصر جدیدی از مراودات نظامی می‌نگرند.

زمانیکه دور آخر مذاکرات هسته ای در لوزان در جریان بود، تحلیلگران به مقاصد روسیه و ایران در حذف یا تقلیل تحریم تسلیحاتی پی برده بودند. علاقه به خرید تسلیحات پیشرفته از سوی ایران طی سالهای اخیر وجود داشت. طرف روس هم مایل به چنین امری است، اما نوسانات پدید آمده در روابط تسلیحاتی دو طرف عموماً به واسطه فشارهای آمریکا و یا پیشنهاداتی بود که به مسکو عرضه شد. البته تشدید تنش میان روسیه و غرب بر سر بحران اوکراین و تحولات در پی آن، فضای جدیدی را برای ارتقاء این گونه همکاریها پدید آورد. با اینحال محدودیتهای ناشی از قطعنامه ۲۲۳۱، همچنان آمریکا را در موقعیت تأثیر گذاری بر این روابط قرار داده است. در عین حال موقعیت روسیه نیز در شورای امنیت به گونه ایست که قادر است تا مانع از اخلالگری آمریکا شود، اما رویه رفتاری روسها نشان داده که اراده آنها در توسعه مراودات با ایران، با ملاحظه به روابطشان با غرب و بالاخص آمریکا، رسوخ ناپذیر نیست.

یادداشت ها:

- 1- عباس ملکی (۱۳۹۵) سیر تحل روابط ایران و روسیه (سخنرانی)، در:
- 2-
http://quarterly.risstudies.org/article_1213_4ee9db2343bdcb54e274cce8ceb366dd.pdf
<http://www.tebyan-zn.ir/up/fatimah70/282032/default.html>
- 3- در آن مقطع کشورهای غربی اولویتهای روسیه را نادیده می گرفتند. به طور مثال مواردی نظری انتقاد از روسیه در قضیه چمن، بی توجهی به مواضع آن در مقابل بحران یوگسلاوی، انتقاد غرب از مسکو بخاطر مداخلاتش در مولدابی و بحث توسعه همکاریهای ناتو با کشورهای پیرامون روسیه و اعضاء سابق بلوک شرق و ... موجب رنجش روسیه شد.
- 4- Brenda Shaffer, Partners in need: The Stratagic Relationship of Russia and Iran, Policy Paper No, 57, The Washington Institute for Near East Policy, 2001, P. 29).
- 5- جهانگیر کرمی (۱۳۸۷) روابط نظامی ایران و روسیه، در:
<http://iras.ir/images/docs/files/000001/nf00001146-1.pdf>
- 6- Iddon, Paul (December 2, 2015) Exposed: America Purchased 21 Lethal Russian Mig-29 Fighters, at: <http://nationalinterest.org/blog/the-buzz/exposed-america-purchased-21-lethal-russian-mig-29-fighters-14486>
- 7- Security Council, 2009, 1929, 4-5

8- Iran Front Page (Sep 2, 2015) Dispute over S-300 Delivery; Russia Refuses to Pay Compensations to Iran, at : <http://ifpnews.com/news/politics/security/2015/09/dispute-over-s300-delivery-russia-refuses-to-pay-compensations-to-iran>;
http://www.armyrecognition.com/january_2014_global_defense_security_news_industry/iran_to_send_delegation_to_russia_to_discuss_delivery_substitute_for_s-300_missile_system_1401144.html

9- SERGEI GUNEEV (2015) Russia-Iran Military-Technical Cooperation in Facts and Details, at : <https://sputniknews.com/military/20150120/1017120106.html>

۱۰- گفته می شود شکار چندین فروند هواپیمای جاسوسی بی سرنشین آمریکا توسط این سامانه انجام شد.

11- see: <http://www.globalsecurity.org/military/world/iran/s-300.html>

12- Pavel Felgenhauer (February 18, 2016) Russia's S-300 Shipment to Iran Appears Stalled Again, Vol 13, Issue 33, at:
http://www.jamestown.org/single/?tx_ttnews%5Btt_news%5D=45106#.V-vPhy97IU

13-<https://sputniknews.com/military/20160515/1039637627/iran-russia-navy-equipment.html>

14-<http://www.washingtontimes.com/news/2016/apr/5/us-will-block-sale-russian-su-30-iran-official-say>;

<http://www.reuters.com/article/us-iran-usa-russia-aircraft-idUSKCN0X21TQ>

15- see: Vadim Savitsky (February 26, 2016) Russia Arms Iran As Kerry Refuses To Use U.N. Veto, at: <http://www.investors.com/politics/editorials/russia-arms-iran-as-kerry-refuses-to-use-un-veto/>

16-<http://www.veteranstoday.com/2016/04/06/iran-may-get-su-30-air-superiority-fighter-despite-us-objection/>

۱۷- دیپلماسی ایرانی (۱۶ خرداد ۹۵)، روسیه سوخو ۳۰ را به ایران نمی دهد، در:

<http://www.irdiplomacy.ir/fa/page/1959615/>

۱۸- در صورتیه شورا قطعنامه ای را در چارچوب فصل هفتم به تصویب برساند، متن اصلی قطعنامه ، نه مقدمه، چنانچه متنضمن التزام باشد از سوی کشور(ها) هدف الزم آور است.

19- <http://rudaw.net/english/world/060420161>

نویسنده: مرتضی شجاع - دانشجوی دکتری روابط بین الملل در دانشگاه تهران و پژوهشگر حوزه اوراسیا